

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Станка Иванова Петрова
ХИМНОГРАФСКИЯТ РЕПЕРТОАР ЗА БЕЗПЛЪТНИТЕ СИЛИ В
СРЕДНОВЕКОВНАТА СЛАВЯНСКА КНИЖНИНА
за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

от проф. д-р Мария Йовчева,
Катедра Библистика при Богословски факултет
СУ „Св. Климент Охридски”

Дисертацията на Ст. Петрова е организирана в няколко части: увод, 5 глави, заключение и приложение, които са подчинени на общия замисъл и отразяват различните аспекти на проучването. В Увода авторката прави коректен обзор на състоянието на изследванията, мотивира избора на темата, въвежда целите, задачите, източниците и понятийния апарат, свързан с разработваната проблематика. Трудът запълва празнина в литературната медиевистика, тъй като, за разлика от другите типове текстове, химнографският материал, посветен на почитането на безплътните сили, досега остава маргинален за научния интерес. Изборът на първични източници е представителен, обхванати са голям брой кодекси с различна датировка и произход, принадлежащи към различен тип минеи. Корпусът от текстове, който служи за база на работата, не само е внушителен, но и се отличава с твърде голяма вариативност на макро- и микроравнище. Затова дисертантката сполучливо избира няколко подхода за проучване на материала на различни равнища.

В първа глава „Възникване и развитие на култа към безплътните сили” Петрова се спира на онези основни моменти, които са необходими за въвеждане в проблематиката, като акцентът пада върху различните прояви на официалната почит към архангелите Михаил и Гавриил. Втора глава е посветена на първичните извори, разисквани най-вече според произхода, типа на Минея и някои лингво-текстологични белези. Използваните ръкописи са характеризирани от правописна и езикова гледна точка, а също и по композиционните особености (състав и структура) на поместените в тях последования. Разнообразието от конкретни песнопения е синтезирано в няколко версии на службите за трите основни архангелски празника. За базов показател при типологизацията служи най-важният компонент на химнографската композиция – канонът. В редица случаи са привлечени указанията от църковни устава, които позволяват отделни версии да бъдат обвързани с определена богослужебна практика. В трета глава „Канони за безплътните сили. Обща информация” е представена обща и сравнително пълна картина на химничния репертоар, съобразена с броя и дистрибуцията на каноните

и на някои цикли малки песнопения. Въз основа на три критерия: особености на ръкописа, в които е регистриран съответният канон, текстологичните данни и някои белези на превода, Петрова проследява в диахронен план важните промени в химнографския корпус за архангелите (най-вече, проникване на нови или редактиране на вече навлезли компоненти, преструктуриране на отделни дялове на службата, промени в богослужебната позиция на песнопенията). Четвърта глава „Научальникъ ангеломъ. Текстологичен анализ” изследва текстовата история на един от каноните на Йосиф Песнописец, избран според комплекс от показатели така, че да бъде илюстративен за общите процеси на развитие и обновяване на минейните състави в различна среда. В пета глава „Просвъщън дръвѣ оумы възьшъннъ боже” е предложен друг ракурс към химнографския репертоар за безплътните сили. Направен е стилово-езиков и съдържателен анализ на два старобългарски канона (на Константин Преславски и анонимния за 2-и глас) с оглед на авторовите предпочитания в интерпретацията на култа, в образността, а също и при изграждането на поетическата структура на текста. За съпоставка са привлечени и оригинални химнографски съчинения на Кирило-Методиевите ученици с доказано авторство. В обобщение на ексцерпирани данни и направените изводи Петрова формулира убедителна аргументация за относителното датиране на двете творби, мотивира свое предположение за атрибуцията на анонимния канон и реконструира сравнително пълния състав на най-ранната старобългарска служба за безплътните сили.

Бих искала да изтъкна, че изследването в четвърта и пета глава е съобразено със специфичните особености на химнографията като литургически и поетически жанр. Интерпретирането на текста отчита както неговата богослужебна позиция, така също и образците (ирмосите), които влияят върху ритмо-мелодическия строеж, а понякога и върху съдържанието. Специално внимание Ст. Петрова отделя на библейските цитати и реминисценции и на тяхната роля в съдържателното изграждане на творбите. Трудът илюстрира продуктивността на такъв тип комплексно разработване на средновековни литургически произведения, което постига отворен прочит на творбата.

В Заключението Петрова извежда четири основни етапа в развитието на химнографския репертоар за безплътните сили до XV в., като ги вписва в очертаните досега периоди от историята на славянските минеи и другите химнографски книги в зависимост от конкретната социо-културна среда.

Приложението съдържа издание на обемен масив от химнографски текстове и справочен апарат (таблици и схеми), който отразява в синтезиран вид структурата на службите. В труда на Петрова проличават нейните отлични умения за работа със средновековни първични източници. Преписите, които са

обект на проучване и публикуване, съдържат много грешки, преосмисления и неясни места, тъй като са резултат от неконтролирана или частично контролирана традиция. Всеки от тях се характеризира със собствена правописна система, непоследователно прокарана дори в рамките на отделния ръкопис. Издирени са и гръцките образци с отлично познаване и използване на богатата литература (справочници и издания) по византийска химнография, включително и най-новите публикации в тази динамична област. Схемите отразяват в обобщен вид композицията на отделните преписи, като в тях влизат и типикарските рубрики.

Дисертационният труд разкрива един изграден учен, с умение да намира и формулира важни научни проблеми на базата на средновековните литературни текстове и да систематизира и осмисля огромна по обем и различна по характер информация. Работата е приносна не само като първо систематично изложение върху химничната възхвала на безплътните сили в славянската книжнина, но и за изясняването на общи или конкретни проблеми, засягащи развитието на старобългарската литература и книжнина, преводаческите школи в средновековна България, естеството на средновековното словотворчество. Основните постижения могат да се групират в пет направления: 1) методологично – постигнат е подходящ модел за проучване на химничния репертоар за честването на даден култ чрез съчетаване на лингво-текстологичната и литературоведската гледна точка, подкрепени с необходимия за този тип произведения извороведски, литургически и богословски анализ; 2) литературно – изследване на поетиката на оригинални и преводни химнографски творби; 3) текстологично – проследява се на микро- и макроравнище химнографията за безплътните сили в средновековната книжнина; 4) публикуван е голям корпус поетически преводни и непреводни текстове; 5) културно-историческо и хеортологическо – хвърля светлина върху празниците за безплътните сили и развитието на култа им в българските земи.

Ст. Петрова има 6 публикации, от които 5 по темата на дисертацията. Участвала е и в два проекта, свързани със същата проблематика. Авторефератът (47 стр.) е структуриран според съдържанието на дисертацията и отразява всички нейни съществени аспекти.

Въз основа на всичко изложено смятам, че представеният труд напълно покрива критериите за *формата и съдържанието* на дисертация за придобиване на образователната и научна степен степен „доктор“. Затова убедено препоръчвам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Станка Иванова Петрова.

15.03.2015

Мария Йовчева